THE POPULAR GEOGRAPHIC TERMS – "DIALOGUE" BETWEEN LINGUISTICS, GEOGRAPHY AND HUMAN IMAGINATIVE

Iustina Burci

Scientific Researcher II, PhD, "C.S. Nicolăescu-Plopșor" Institute of Socio-Human Research of the Romanian Academy, Craiova

Abstract: The popular geographic terms constitute a heterogeneous lexical and semantic area, in which the appellatives specific for geography are competed by many appellatives lent from other different spheres of the vocabulary; usually, they are chosen according to the importance that people confer to certain preoccupations, events, things and situations in their lives, through comparisons or associations, to which they often resort, in order to present better the particularities of their environment.
The knowledge of the entopic terminology, in all its aspects – origin, frequency, types of definitions, territorial spreading, relations with the vocabulary from other areas (that is either influenced by them or influence it) – proves to be extremely significant, because it can contribute to the clarification of some issues related to the history of the language, etymology, dialectology and can offer information about the forming and the evolution of the popular vocabulary.
In this paper we focus on the three of these directions: a) lexical origin, b) frequency, c) structure.

Keywords: popular geographic terms, origin, frequency, structure, transfer, evolution

Descifrarea complicatei istorii a pământului nostru este vizibilă mai ales prin filtrul numelor proprii: ale toponimicelor mari, cu caracter durabil (munţi, dealuri, râuri), dar şi ale celor cu potenţial caracter trecător (ape sau fântâni care pot seca, copaci sau păduri ce pot fi tăiate, semne de hotar care pot dispărea etc.), toate reflectând, deopotrivă, la nivel semantic, relaţia concretă dintre om şi obiectele geografice, exprimată prin conceptualizarea „verbal-mentală"[1] a realităţii fizice înconjurătoare.

Numele de locuri au devenit, pentru cei mai mulţi dintre membrii societăţii contemporane, simple adrese, ce-i drept indispensabile[2] în stabilirea locului din care pornesc ori către care se îndreaptă, precum şi a diferitelor repere întâlnite pe parcursul drumului lor. Însă, în spatele apariţiei acestor nume există o întreagă poveste „de viaţă", mai nouă sau foarte îndepărtată, oricare dintre situaţii reclamând, invariabil, îmbinarea câtorva factori: condiţii istorice, mediu geografic, percepţie

[1] Ковлакас Елена Федоровна, *Особенности формирования топонимической картины мира: лексико-прагматический и этнокультурный аспекты* (Автореферат докторской диссертации по филологии), http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a534.php (accesat la data de 25.03.2015).
[2] Dacă facem un simplu exerciţiu de imaginaţie, închipuindu-ne că toate denumirile de locuri (mari sau mici) ar fi şterse de pe harta lumii, credem că putem avea instantaneu şi viziunea haosului care ar guverna o omenire „rătăcită".

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

umană (adesea subiectivă) asupra particularităţilor respectivului mediu, mijloacele limbii. Aşadar, indiferent cărei categorii de denumiri i se subordonează – majoră ori minoră – toponimele se află la intersecţia dintre istorie, geografie şi lingvistică, peste care se suprapune, în mod frecvent, imaginarul popular, „cum vede el lucrurile în mijlocul cărora trăieşte şi cum reacţionează lingvistic atunci când nevoia de a le distinge unele de altele îi cere să le dea un nume”[3].

Dacă este să ne referim la toponime din perspectiva originii lor lexicale, atunci – ţinând cont că foarte multe dintre ele „există sau au existat ca nume apelative în limba de toate zilele”[4] – trebuie să ne îndreptăm privirea către „lexicul vorbirii curente”[5], cel care le-a asigurat (şi le asigură încă) terminologiilor din toate domeniile informaţia necesară pentru ca acestea să poată acoperi „deficienţele” propriilor lor limbaje specializate.

Restrângând aria de observaţie, putem constata că un anumit strat al lexicului comun – terminologia geografică populară – se regăseşte preponderent în structura toponimelor simple şi, mai ales, a celor compuse. Despre acesta spunea E. M. Murzaev că reprezintă „baza toponimiei”[6], sesizând – ca mulţi alţi cercetători – importantul potenţial informaţional pe care îl posedă şi puternicul lui caracter descriptiv, capabil să redea cu fidelitate, în formă concentrată[7], trăsăturile particulare, esenţiale ale obiectelor denumite.

Studiul acestei terminologii interesează, în egală măsură, pe lingvist şi geograf: apelativele topice sunt, pe de o parte, o sursă inepuizabilă de completare a vocabularului[8] formelor de relief, iar pe de altă parte, respectivele denumiri nu se pot forma şi funcţiona în afara mijloacelor şi regulilor limbii. Între toponimie şi termenii entopici există, aşadar, un „parteneriat” demonstrat, în care ambele părţi se influenţează şi se susţin reciproc: entopicele furnizează material toponimiei (implicit geografiei), iar toponimia oferă, „la schimb”, stabilitate entopicelor devenite nume de locuri, spaţiul geografic reprezentând elementul de bază al păstrării nealterate a unui valoros fond lexical, „care a circulat într-o epocă mai veche sau care a avut cândva o răspândire teritorială mult mai extinsă”[9].

Garanţia unei juste interpretări a denumirilor, „în sensul aflării originii lor şi a relaţiilor reciproce dintre ele în cadrul sistemului toponimic”[10], o reprezintă percepţia clară a raporturilor toponimie – termeni geografici populari. De aici importanţa cunoaşterii celor din urmă, sesizată, la începutul secolului[11] al XX-lea, şi de către D. Puşchilă[12], care constata bogăţia cuvintelor ce

[3] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963, p. 312.
[4] *Ibidem*, p. 7.
[5] *Ibidem.*
[6] Э. М. Мурзаев, *Словарь местных географических терминов*. Москва, 1984, http://e-notabene.ru/fil/article_666.html (accesat la data de 24.03.2015).
[7] De regulă într-un cuvânt sau două.
[8] Utilizând doar propriii termeni – *munte, câmpie, deal, movilă* etc. – geografia nu ar face faţă numirii tuturor accidentelor de teren, în sensul cel mai larg al cuvântului, unele lipsite de importanţă pentru oficialităţi, dar foarte importante pentru locuitorii satelor pe teritoriul sau în preajma cărora se află, datorită faptului că servesc ca puncte de orientare.
[9] Emilian N. Bureţea, *Contribuţii la studiul toponimiei româneşti,* Craiova, Editura Universitaria, 1994, p. 64.
[10] *Ibidem*, p. 23
[11] În ţara noastră, iniţiativa strângerii şi studierii numelor de locuri a aparţinut, iniţial, geografilor. Îl amintim aici doar pe D. Frunzescu, cu lucrarea *Dicţionarul topografic şi statistic al României,* apărută la Bucureşti, în 1872. Societatea Geografică Română, fondată în acelaşi an, 1872, a stabilit ca sarcină prioritară adunarea şi publicarea întregului inventar toponimic al României, lucru care s-a realizat între 1898-1902, când s-a tipărit la Bucureşti, în cinci volume, *Marele dicţionar geografic al României*; vezi şi Elena Şodolescu-Silvestru, *Toponimie românească. Modele derivaţionale*, Chişinău, Gunivas, 2001, p. 4.
[12] D. Puşchilă, *Observaţiuni cu privire la terminologia geografică populară şi la toponime*, în „Anuar de geografie şi antropogeografie”, II, Bucureşti, 1910, p. 157 şi urm.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

desemnează noţiuni geografice şi le cerea „scriitorilor de pământ”[13] să ţină seama de ele în cercetările desfăşurate. Interesul pentru studierea entopicelor s-a accentuat odată cu constituirea toponimiei ca disciplină de sine stătătoare. Apariţia unui număr însemnat de studii[14], articole şi cărţi[15], referitoare la diverse aspecte ale terminologiei geografice, a fost de un real folos pentru rezolvarea unor probleme de toponimie, fără a le neglija nici pe acelea care ţin de domeniul lingvisticii. Însă o lucrare de sinteză, de mari dimensiuni, care să cuprindă apelativele topice, a apărut abia în anul 2009, *Dicţionarul entopic al limbii române*[16]. Pe baza acestuia şi a *Dicţionarului*[17] *toponimic*, întocmit pentru Oltenia, ne-am propus să facem, în paginile următoare, o scurtă prezentare a direcţiilor de cercetare – a) origine lexicală, b) frecvenţă şi c) structură – pe care le presupun termenii geografici populari.

a) Spaţiul geografic constituie, la nivelul vocabularului, unul dintre câmpurile lexicale ce îmbină noţiuni dintre cele mai diverse. Dacă termenii generici întrebuinţaţi în denumirea reliefului sunt strict specializaţi[18], există, în afara acestora, apelative nespecifice[19], provenite din terminologia altor ştiinţe şi din limbajul uzual, care îmbogăţesc considerabil vocabularul în discuţie. Noii termeni, incluşi în structura lexicului cu care operează geografia, presupun un proces îndelungat de abstractizare şi generalizare[20] în conştiinţa populară şi se bazează pe spiritul ei de observaţie, informându-ne fidel nu numai despre nuanţele şi conţinutul obiectului geografic, ci şi despre cultura, imaginaţia şi creativitatea celor care denumesc, toate acestea exprimate în graiul locului respectiv. Rolul primordial în apariţia terminologiei geografice populare îi aparţine metaforei[21], fenomen prin care diferitele denivelări ale solului sunt asociate cu obiecte reale. Analogia se face, de obicei, cu lucruri ne/însufleţite (şi/sau cu trăsături ale acestora), care fac parte din microuniversul în care omul îşi desfăşoară viaţa şi activitatea, dar şi cu sine însuşi, atunci când îi împrumută lumii înconjurătoare denumiri care vizează propria persoană.

Astfel, domeniile-donatoare sunt, în principal, cele care privesc:

- ***Fiinţa umană în dimensiunea ei fizică şi comportamentală***:

– ***părţi ale corpului***[22]: *buric* – „ridicătură mică de pământ, rotunjită sau ascuţită”[23]; *călcâi* – „capătul unei ridicături”; *chelie* – „ridicătură stearpă de pe un deal”; *coapsă* – „înălţime cu vârf

[13] Termen învechit folosit pentru geograf.
[14] Unele dintre ele se dovedesc a fi adevărate monografii, aşa cum este cazul celei dedicate entopicului *chiu* (Gabriela Macovei, *Radiografia semantică a unui străvechi cuvânt românesc*, în „Studii şi Cercetări de Onomastică” – SCO, nr. 4/1999, Craiova, pp. 51–99).
[15] Informaţia pe care o cuprind este însă limitată la anumite sate sau zone ale ţării.
[16] Gheorghe Bolocan, Elena Silvestru-Şodolescu, Iustina Burci, Ion Toma, *Dicţionarul entopic al limbii române,* (DELR), Craiova, Editura Universitaria, 2009, vol. I (A–M), 366 p.; vol. II (N–Z), 2010, 362 p. Încercări de a realiza o astfel de colecţie au existat, la noi, şi înainte de această dată: T. Porucic, *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia,* Chişinău, 1931; Petre V. Rotaru, George A. Oprescu, *Lexicon toponimic*, Bucureşti, 1943; Anatol Eremia, *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*, Chişinău, Ştiinţa, 2006.
[17] *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO) (coord. Gh. Bolocan), vol. I (A–B), Craiova, Editura Universitaria, 1993 şi urm.
[18] Vasile Ioniţă, *Nume de locuri din Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1982, p. 100.
[19] Utilizate cu deosebire în microtoponimie.
[20] Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, p. 187.
[21] E. M. Murzaev arăta că utilizarea metaforei se face în acelaşi mod, după aceleaşi asociaţii, în cazul celor mai multe dintre popoare, şi în aceasta constă universalitatea procedeului (E. M. Murzaev, *Ceasti tela celoveka i jivota v narodnoi gheograficeskoi terminologhii*, în „Actes du XIe Congres International des Sciences Onomastiques”, 2, Sofia, 1975, p. 99).

[22] Am încercat să selectăm exemple mai puţin întâlnite, faţă de arhicunoscutele *cap, coastă, gură, limbă, ochi, poală* etc.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

tăiat"; *coc* – „vârf rotund ridicat mai sus ca altele"; *cucui* – „ridicătură mică de teren pe un deal"; *frunte* – „munte mare şi foarte întins"; *geană* – „culme de deal; fâşie de deal luminată"; *gingie* – „locul unde se rostogolesc pietrele, râpa din care se rupe pământul"; *inimă* – „fâşia de apă în mijlocul unui râu, unde curgerea este mai repede"; *mamelon* – „ridicătură de teren izolată, cu vârful rotunjit" etc.;

– ***trăsături fizice şi psihice:*** *ciung* – „creastă de deal fără vârfuri şi piscuri"; *creţ, creaţă* – „loc cu adâncituri şi ridicături"; *leneşă* – „vale cu apă domoală, cu aluvionări mari"; *mincinos* – „loc cu pământ mişcător"; *mototol* – „bucată de pământ scoasă de fierul plugului, când se ară în pământ tare"; *gârbovă* – „înălţime surpăcioasă şi încreţită"; *hodoroagă* – „adâncitură mai largă cu surpături"; *ştirb* – „(despre maluri/stânci) care a pierdut o parte prin rupere"; *vrednic* – „(despre pământ) care dă roade, fertil" etc.;

- ***Alimentaţia:*** *cureche* – „locul în care sunt cultivate legumele"; *ciupercă* – „vârf sub formă de acoperiş"; *drojdie* – „loc de adunătură a materialului adus de un râu"; *lăptic* – „văgăună, canal de scurgere a apei" etc.;
- ***Animalele terestre şi acvatice, insectele:*** *capră* – „întăritură făcută la ţărmul unei ape pentru ca aceasta să nu se reverse"; *rac* – „construcţie pe malul apei, alcătuită dintr-un butuc gros"; *scoică* – „scufundătură adâncă şi largă pe un deal" etc.; *muscă* – „înălţime potrivită, cu coaste line" etc.;
- ***Păsările:*** *cocoş* – „înălţime cu spinarea larg boltită"; *ciocârlan* – „dâmb, colină mai ascuţită"; *stârc* – „stâlp natural, ascuţit şi subţire" etc.;
- ***Părţi ale corpului păsărilor şi animalelor***: *bot* – „bot de stâncă, rât"; *clonţ* – vârf mic ascuţit, ca o limbă sau ca un zăvor"; *colţi* – „vârfuri ascuţite într-o zonă prăpăstioasă"; *moţ* – „ridicătură înaltă, ţuguiată, în vârful dealului"; *pinten* – „partea dinainte ascuţită şi lunguiaţă a unei ridicături" etc;
- ***Gospodăria:*** *ac* – „ridicătură mai mare decât cele din jur; culme mică şi ascuţită a unei înălţimi"; *blid* – „scobitură rotundă în pământ, mare, dar neadâncă"; *butoi* – „izvor care curge pe un scoc"; *căldăruşă* – „vale hârtopoasă în formă rotundă"; *ceaun* – „vale hârtopoasă în formă rotundă"; *ciubăr* – „adâncitură între stânci înalte"; *cârpător* – „teren arabil cuprins între răzoare, între haturi"; *ferăstrău* – „culme de munte lungă, înaltă şi ascuţită, crestată"; *furculiţă* – „ramificaţie a unui munte, deal, ape"; *plită* – „placă de piatră din rocă naturală"; *tigaie* – „depresiune de teren de formă rotunjită" etc.;
- ***Construcţiile:*** *beci* – „gaură ca o grotă în coasta unui deal"; *cazemată* – „găuri în stânci în care se poate adăposti omul"; *păier* – „adăpost unde iernează vitele" etc.;
- ***Fenomenele naturii:*** *chiciură* – „vârf în formă de acoperiş de casă sau ca pălăria unei ciuperci care adăposteşte un loc"; *fulger* – „vârf foarte înalt, ascuţit ca o ţeapă, inaccesibil"; *şuiet* – „vârf înalt bătut de vânturi" etc.;
- ***Vestimentaţia:*** *brăcinar* – „fâşie de pământ arabil"; *căciulă* – „vârf înalt, mai subţiat în partea de mijloc"; *clop, glugă* – „vârf în formă de acoperiş de casă sau ca pălăria

[23] Am extras din DELR o mică parte dintre definiţiile înregistrate pentru apelativele respective, nu şi localizările lor, considerând că acestea nu fac obiectul subiectului abordat în aceste pagini şi ar creşte inutil volumul materialului.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

unei ciuperci"; *mărgean* – „şir de înălţimi"; *şnur* – „parcelă de teren lungă şi îngustă" etc.;

- ***Culorile***: *albitură* – „loc cretos, cu cretă"; *galben* – „□loc cu humă (argilă)"; *negru* – „fâşie îngustă de loc, bătătorită, peste câmp sau pădure, pe care se umblă cu carul"; *pestriciune* – „loc cultivat cu porumb, grâu, ovăz, orz, secară, cartofi" etc.;
- ***Vegetalele:*** *afinet* – „loc cu afini"; *cărpiniş* – „loc acoperit cu pădure de carpeni"; *creangă* – „braţ de apă"; *plop* – „loc acoperit cu pădure de plopi" etc.;
- ***Organizarea bisericească:*** *călugăr* – „izvor care curge pe un scoc"; *capelă* – „vârf înalt care de departe pare o movilă rotundă"; *chilie* – „găuri în stâncă în care se poate adăposti omul; scobitură în stâncă; dâmb mic, movilă de pământ" etc.;

Apelativele topice prezentate anterior au apărut ca metaforă sugerată de înfăţişarea relativ asemănătoare a formei geografice cu un alt element (i)material, imaginaţia umană transferând anumite semnificaţii de la o clasă de obiecte la alta. Tot imaginarului popular i se datorează şi faptul că, de multe ori, pentru denumirea unui singur obiect ori a unei particularităţi a acestuia s-au folosit mai multe lexeme din sfere semantice diferite; de pildă, definiţia „înălţime nu prea mare, dar cu vârful ascuţit" a fost atribuită apelativelor *chiciură, coc* şi *pinten,* rezumându-ne aici doar la materialul prezentat anterior. Numărul entopicelor (simple sau derivate; autohtone sau împrumutate; în formă literară sau specifică unei regiuni) care au acelaşi înţeles este însă mult mai mare. Iată-le în continuare aşa cum au fost notate în DELR: *căciulău, cetăţuie, cioacă, cioclovină, ciucalete, ciuciudan, ciuciulan, ciundan, clin, colţ, corn, creastă, cucă, cucui, curcubătă, gogoş, gorgan, gureţ, jdeab, măgură, movilă, muchie, muşuroi, muţudan, pâlc, pinten, pisc, platou, pripor, săgeată, stancă, şiclodan, ţâfă, ţâflă, ţiclâu, ţiclon, ţiglău, ţigmău, ţuferee, ţuglui, ţugui, ţuguian, ţundră, ţurţudan, ţurţudău, ţurţugan, ţuţudan, uracă, vâlnei, vârv, verh, verşoc*.

O parte dintre apelativele topice-metaforă au devenit, prin toponimizare, denumiri oficiale ale unor locuri: *Copaia* – deal (Mehedinţi); *Cucuiu* – deal (Gorj); *Disagi* – crac de deal (Dolj); *Perdea* – pădure (Dolj), *Scărişoara* – teren abrupt cu trepte (Gorj) etc. Uneori, prin transfer, în special între obiecte topografice aflate în raporturi de contiguitate, numele s-au putut extinde şi asupra altor forme de relief. Iată câteva exemple întâlnite în Oltenia: *Bou* – movilă, pârâu (Dolj), deal, munte, pârâu, sat, vale (Gorj), deal, pădure, vale (Olt), deal, munte, pârâu, sat, vale (Vâlcea); *Buha* – deal (Dolj), deal, pârâu (Gorj), păşune, râpă (Mehedinţi), munte (Vâlcea); *Calu* – deal (Dolj), deal, parte de sat, sat (Gorj), movilă (Mehedinţi), vâlcea (Olt); *Capra* – izlaz, pădure, vâlcea (Dolj), deal, munte, parte de sat, pârâu (Gorj), munte (Vâlcea); *Ciuta* – fântână, loc, măgură, păşune (Dolj), baltă, lac, loc, pădure, pârâu (Gorj), deal, smârc (Mehedinţi), deal, măgură, parte de sat (Vâlcea) etc. Valoarea stilistică a unora dintre denumiri (*Cucuiu, Copaia, Disagi* ş.a.) nu mai are nevoie de explicaţii, comparaţia fiind făcută cu obiecte bine cunoscute. În alte situaţii însă, atunci când numele este întâlnit şi ca antroponim (*Calu, Ciută* ş.a.), toponimele pot să nu fie rezultatul unor reprezentări metaforice, ci al unui transfer (antroponimie → toponimie) şi, de aceea, se impune o analiză mai amănunţită a acestora, de la caz la caz.

b) În ceea ce priveşte ocurenţa termenilor geografici populari, trebuie să facem aici următoarea distincţie – entopicele pot fi frecvente din punctul de vedere al (1) numărului de sensuri pe care îl pot înregistra, dar şi din punctul de vedere al (2) acoperirii lor teritoriale. Vom analiza pe rând cele două aspecte.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

(1) Există cuvinte a căror semantică se reduce la un singur sens, iar aria lor de utilizare la un singur[24] sat. Aceştia sunt, de regulă, termenii dialectali, cei care reflectă particularităţile geografice, istorice, lingvistice ale zonei în care sunt întrebuinţaţi. *blidac* „vâlcea adâncă, ascunsă între piscuri, prăpăstioasă” (Hăţăgel-Hunedoara), *cofan* „scobitură de granit de forma unei linguri sau a unei pâlnii” (Bolvaşniţa-Caraş Severin), *dereb* „parcelă cu pădure” (Densuş-Hunedoara), *huşc* „pământ ars, nisipos” (Melineşti-Dolj), *mezerăsoare* „poiană care are păşune la marginea unei ape (unde se odihnesc animalele)” (Dijir-Bihor), *ojoacă* „vârf mai ascuţit, rotat, care se vede în spatele altui deal” (Colţeşti-Gorj), *vraiţă* „poartă de scândură sau din nuiele, făcută pentru a opri ieşirea animalelor din sat” (Unirea-Braşov) – sunt doar câteva exemple.

În opoziţie cu acestea se află termenii geografici populari care au o paletă semantică variată şi foarte variată. Pe baza DELR, am alcătuit o statistică[25] a celor mai „bogaţi” dintre ei. Îi redăm în continuare pe aceia care posedă peste 20 de accepţii: **20:** *colţ, drum, mocirlă, ruscă, suhat, tăpşan, toloacă, ţarc, ţărmure, ţugui*; **21:** *deal, padină, potecă, sărătură, scursură, strungă, şipot, ududoi, uluc*; **22:** *crov, plai, răzor, rât, sorb, şa, târlă, vână, vizuină, zăcătoare*; **23:** *scorbură, şes, vârv, zăgaz*; **24:** *cărare, creastă, dâmb*; **25:** *ocol, ponor, povârniş, tău, toaie, vatra*; **26:** *culme, smârc, ţelină, zăton*; **27:** *poiană, prund, scobitură, stâncă*; **28:** *scoc*; **29:** *muchie*; **30:** *movilă, vârtop*; **31:** *mal, mlaştină*; **32:** *şanţ, trecătoare, văioagă*; **33:** *măgură, pisc*; **34:** *zănoagă*; **35:** *ogaş, surpătură*; **36:** *viitură*; **37:** *ţanc, ţarină, vâltoare, vârtej*; **38:** *coastă, ochi*; **40:** *luncă, râpă, ruptură*; **53:** *vâlcea*; **55:** *zăvoi*; **71:** *vârf*; **73:** *văgăună*; **75:** *vad*; **92:** *viroagă*; **114:** *vale*.

O primă observaţie care se poate face, după ce am clasificat astfel entopicele, este aceea că un apelativ, cu cât este mai cunoscut şi are un sens mai general, cu atât mai mult poate fi asociat cu obiecte geografice din teren ori cu particularităţi ale acestora, lucru care se întâmplă mai puţin în cazul termenilor regionali şi dialectali.

Putem observa, de asemenea, că pe măsură ce creşte numărul sensurilor scade cel al termenilor geografici prezenţi în grupa respectivă; astfel că, peste 50 de accepţii au doar şapte apelative: *vâlcea* (53), *zăvoi* (55), *vârf* (71), *văgăună* (73), *vad* (75), *viroagă* (92), *vale* (114). Toate cele şapte fac însă parte din lexicul de bază al limbii române, lucru ce poate justifica prezenţa lor masivă în denumirea formelor de relief.

Entopicul *vale* cumulează, aşadar, cele mai multe definiţii; acestea sunt diferite ca tip de obiecte denumite şi inegale ca distribuţie teritorială. Cea mai frecventă accepţie este „*vale care seacă în timpul verii*”, prezentă în marea majoritate a judeţelor ţării; la polul opus se plasează definiţii ca: „*locuri cu apă lină şi curată*” (Arad), „*loc neted înconjurat de dealuri*” (Arad), „*vadul de adăpat vitele*” (Braşov), „*porţiune de teren neted pe o înălţime sau care leagă două înălţimi*” (Dolj), „*ramificaţia unui munte, deal, ape*” (Cluj), „*sărătură mlăştinoasă cu bălţi şi lăcuşoare*” (Maramureş), „*semnul pus pentru delimitarea pădurilor*” (Bacău), „*loc cu bulboane*” (Hunedoara), „*loc cu copaci scorburoşi*” (Maramureş), „*faţa expusă la soare a unei coaste*” (Teleorman), „*gard care desparte izlazul de sat*” (Braşov), „*loc cretos, cu cretă*” (Vâlcea), „*loc cu cărbune*” (Vâlcea),

[24] Unele entopice pot avea o singură accepţie, dar o răspândire teritorială mai mare ori foarte mare. De pildă *câmpie* are un singur sens – „loc neted mai puţin întins sau foarte întins” –, dar acesta este cunoscut în toate judeţele ţării. Diferenţa este că el face parte din vocabularul de bază al limbii şi din limbajul geografic specializat, spre deosebire de cuvintele cu circulaţie restrânsă la vocabularul regional şi, mai ales, dialectal.

[25] O clasificare mai amănunţită a lor a fost făcută în Iustina Burci, *Varietatea semantică a termenilor geografici populari româneşti*, în „Studii de dialectologie, istoria limbii şi onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha” (coordonatori: Maria Marin, Daniela Răuţu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011, pp. 89–96.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

„*izvoare amenajate pentru băut apă sau pentru adăpat*” (Braşov), „*loc de adunătură a materialului adus de un râu, de apele pâraielor*” (Sibiu) etc., întâlnite în anumite zone, foarte diferite ca sens, dar reunite toate sub sfera semantică a aceluiaşi cuvânt. Aceasta se datorează, pe de o parte, faptului că utilizarea aceleiaşi mulţimi de nume comune, din care se selectează cele care vor deveni termeni entopici, ca şi obişnuinţele asemănătoare de alegere a acestor nume şi condiţiile comune de viaţă social-economică şi istorică determină repetarea unora dintre ei într-un anumit spaţiu, mai mult sau mai puţin întins[26]; iar pe de altă parte, se datorează asociaţiilor psihologice şi capacităţii creativ-imaginative a oamenilor, care îi pot atribui unui cuvânt un număr mare de sensuri.

(2) Chiar dacă nu deţin în „portofoliul” lor un număr însemnat de accepţii, alţi termeni geografici populari se remarcă printr-o distribuţie teritorială extinsă, în sensul că una sau mai multe dintre ele au fost înregistrate la nivelul tuturor judeţelor ţării.

DELR ne-a permis şi acum repartizarea lor, de această dată pe următoarele paliere[27]:

- apelative topice care au un unic sens, prezent în toate unităţile noastre administrativ-teritoriale: *bornă, butură, câmpie, cremenar, fasolişte, fânaţ, gunoişte, hodinitoare, hodoroagă, jilav, mortărie, muscel, prisos, tomnatic*;
- apelative topice învestite cu mai multe sensuri, din rândul acestora fiind înregistrate la nivel naţional doar – **unul**: *bătătură, bolovan, canton, cascadă, cazane, căciulă, căldare, cârlig, cetate, cioacă, cioată, cioc, ciot, cişmea, claie, coadă, coamă, coborâş, coclau, codru, colibă, colţ, copcă, covercă, crâng, creastă, cruce, cucui, culme, cumpănă, cunună, curmătură, dâmb, deal, dos, drum, faţă, făgaş, fântână, grajd, graniţă, grădină, groapă, gură, hăţiş, hău, hârtop, heleşteu, humărie, iaz, iezer, insulă, izlaz, izvor, întorsură, jgheab, mal, matcă, mejdină, mină, mocirlă, moşinoi, munte, muşuroi, obârşie, ochi, ocol, ogor, ostrov, padină, pădure, păşune, pinten, pisc, plai, plantaţie, platou, poală, poartă, pod, podiş, pogorâş, ponor, potmol, povârniş, pripor, prispă, pristos, prund, puţ, răstoacă, repeziş, sărătură, scară, scaun, sorb, stană, sterpiş, strajă, strungă, surpătură, şes, şleau, şură, tăietură, tăpşan, tău, topilă, trecătoare, ţelină, ţugui, umăr, vad, vână, vârf, vârtej, vizuină, zăgaz;* **două**: *canal, cărare, câmp, cheie, clin, coastă, colnic, crac, dumbravă, hotar, luminiş, măgură, mirişte, ogaş, pârleaz, pârloagă, piatră, poiană, potecă, răscruce, răspântie, smârc, văgăună, viroagă*; **trei**: *carieră, răzor*; **patru**: *mlaştină*; **opt**: *movilă*.

Observaţia pe care am făcut-o anterior, şi anume, aceea că pe măsură ce creşte numărul sensurilor se diminuează cifra apelativelor din grupa respectivă, este valabilă şi acum. În plus, remarcăm faptul că se reduce progresiv şi cifra cuvintelor intrate prin transfer în terminologia geografică. Dacă în prima categorie au pătruns 33 de apelative din sfere lexicale diferite (*canton, cazane, căciulă, căldare, cârlig, cetate, cioc, coadă, coamă, colibă, colţ, covercă, creastă, cruce, cucui, cunună, dos, faţă, grajd, gură, jgheab, ochi, pinten, poală, poartă, pod, prispă, puţ, scară, scaun, strajă, şură, umăr*), iar în cea de-a doua trei (*cheie, coastă, crac*), în ultimele, cele patru entopice sunt specifice registrului geografic (*carieră, răzor, mlaştină, movilă*).

[26] Vezi şi Ion Toma, *Toponimia Olteniei*, Craiova, Reprografia Universităţii din Craiova, 1988, p. 32.
[27] O analiză amănunţită a acestora se face în articolul: Iustina Burci, *Termeni geografici „populari” în toate regiunile ţării. O analiză statistică*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopşor»”, Bucureşti, Editura Academiei Române, nr. XV, 2014, pp. 157–167.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

Pe baza informaţiei prezentate putem afirma că *vale* şi *movilă* sunt termenii geografici cei mai „populari": primul, prin numărul mare de accepţii selectate, ultimul, prin cele opt sensuri bine cunoscute şi utilizate în toate judeţele ţării şi, în cadrul acestora, într-un număr mare de localităţi.

c) Ultimul dintre aspectele la care ne vom referi, de asemenea pe scurt, este acela legat de structura termenilor geografici populari.

Cu puţine excepţii, printre care se numără: *burta vacii* „zonă mâloasă, mlăştinoasă" (Dolj, Teleorman); *burta babelor* „loc cu pământ mişcător" (Prahova); *casâle arinilor* „locul unde a fost o veche vatră de sat şi s-au găsit urme de locuri" (Sibiu); *chelea boului* „apă amestecată cu nisip, noroi" (Tulcea); *cheleavaci* „ochi de apă în câmpie; loc mlăştinos lângă apă" (Vrancea); *zemlia ţrniţa* „loc cu humă" (Timiş); *zapadno mesto* „partea din spate a dealului (a unei înălţimi), nevăzută" (Caraş Severin); *vodul vacilor* „loc de odihnă al vitelor, locul unde stau la umbră şi rumegă" (Tulcea); *vodacista* „porţiune de apă limpede într-o baltă, mlaştină" (Tulcea) – marea majoritate a entopicelor sunt formate dintr-un singur cuvânt. Acesta poate fi nederivat – *apă, baltă, cheie, deal, drum, munte, potecă, vad, vale, uliţă, văgăună* etc. sau derivat. În ultimul caz, sufixele selectate sunt extrem de variate: -ac (*dâlmac*), -ag (*adăuşag*), -aie (*bâlcaie*), -an (*dâlman*), -ar (*afinar, cărbunar*), -aş (*chelbaş, golaş*), -at (*albiat, căciulat, defrişat, spulberat*), -ărie (*băltărie, căprărie*), -ărigă (*băltărigă*), -ăt (*cerăt*), -ătoare (*abătătoare, adăpătoare*), -ătură (*abuscătură, adâncătură, apărătură*), -ău (*adăpău, căciulău*), -că (*baratcă*), -eală (*bătătureală, bolteală*), -er (*albier*), -et (*afinet, brădet, cătinet, ţuţuiet*), -eţ (*dâmbeţ, pădureţ*), -ic (*primăvăratic, silvic*), -ică (*cetăţică*), -icea (*călicea*), -icică (*călicică*), -ie (*baltie, ciobănie*), -ime (*băltime*), -ina (*baltăcină*), -iş (*afiniş, albiniş, cătiniş, ţipiş*), -işoară (*băltişoară*), -işor (*delişor*), -işte (*alunişte, batalişte*), -it (*băltit, despădurit*[28]*, despârlogit, desţelenit, înţelenit, livezit, pârjolit*), -itură (*adâncitură, albitură*), -iţă (*brăniştiţă*), -iu (*bubuliu, gurgumiu, timpuriu*), -iune (*bărăciune*), -ît (*ogorât, târşât, târât*), -oacă (*băltoacă*), -oagă (*băltoagă, căldăroagă*), -oaie (*căsoaie*), -oc (*băltoc, dâmboc*), -oi (*căciuloi, sihoi*), -os (*bolovănos, gâlcos, gloduros, ierbos, mărăcinos, rovinos, sărături, vântos*), -şor (*câmpşor*), -toare (*apărătoare*), -tor (*adăpător, roditor*), -uc (*băbănuc*), -ugă (*băltugă*), -ui (*bălcui*), -uie (*căldăruie, cărăruie*), -ură (*băciuitură*), -uş (*alunecuş*), -uşcă (*cărăruşcă*), -uşor (*dâmbuşor*), -ut (*stătut*), -uţ (*câmpuţ*), -uţă (*bâtcuţă*) etc.

Afixarea[29] joacă, uneori, un rol important şi în evitatea omonimiilor, nu numai în exprimarea anumitor nuanţe semantice. În perimetrul unei aşezări pot coexista mai multe locuri cu trăsături fizice asemănătoare; în procesul denumirii lor, cu scopul de a le diferenţia, oamenii recurg adesea la schimbări de ordin morfologic în structura cuvintelor. Aceste schimbări constituie obiect de studiu pentru lingvişti.

Pentru geografi, mai important ni se pare faptul că apelativele topice devin nume proprii în formă simplă (*Balta, Dealu, Obârşia, Padina, Runcu* etc.), dar şi în structuri analitice (*Obârşia*

[28] Apelativele *despădurit, despârlogit, desţelenit, înţelenit* sunt, de fapt, derivate parasintetice, cu prefixele *des-*, *în-* şi sufixul *-it*.

[29] Iorgu Iordan, vorbind despre formaţiile toponimice, spunea că: „… subiectele vorbitoare nu cunosc nicio piedică şi nicio limită în domeniul derivării, când nevoia cere să recurgă la acest mijloc de creaţie: de la orice temă şi cu orice sufix poate, teoretic cel puţin, să ia naştere un nume topic nou, menit să caracterizeze, să definească scurt, dar cu atât mai pregnant, un loc a cărui aşezare geografică, înfăţişare exterioară etc., impun utilizarea unui toponimic deja existent, eventual a unui apelativ, ajutat de un element derivativ, pentru ca locul respectiv să capete fiinţă în conştiinţa lingvistică a regiunii unde se găseşte" (*op. cit.*, p. 395).

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

Aninoasei, Ochiu lui Roman, Pajiştea Ciurea, Rariştea Mare etc.), în care locul secund este ocupat de determinanţi aparţinând unor clase diferite.

Unii dintre termenii geografici populari se regăsesc în ambele ipostaze. De exemplu, entopicul *padină*, odată pătruns în sfera numelor de locuri, a fost înregistrat ca toponim simplu – *Padina* – în toate judeţele Olteniei, dar şi ca toponim compus, în combinaţie cu substantive comune, adjective sau nume proprii (*Padina Moşului, Padina lu Stoican, Padina Rogojinii, Padina Adâncă, Padina din Pădure, Padina de la Scoruş*). Entopicul *vale*, în schimb, nu apare niciodată singur, ci doar în structuri complexe[30].

Denumirile geografice sunt o componentă importantă a geografiei, ca şi a limbii. Ele reprezintă legătura dintre om, dintre felul său de a fi, de a gândi, de a comunica în limbajul specific unei zone şi manifestarea fizică a naturii, exprimată printr-o mare diversitate de forme ale reliefului. Studierea celor care au la bază termeni geografici populari – a terminologiei entopice în general, ca unul dintre elementele care participă activ la formarea numelor de locuri – constituie o prioritate, deoarece cunoaşterea apelativelor topice poate da „cheia spre o etimologie corectă a toponimelor”[31], în timp ce toponimele ne oferă posibilitatea de a recupera cuvinte pierdute pe parcursul evoluţiei lexicului şi, totodată, de a aprecia circulaţia apelativelor în graiul local, de a stabili aria lor de răspândire, „surprinzând gradul de toponimizare a unor astfel de termeni entopici”[32]. Şi, nu în ultimul rând, termenii geografici populari contribuie esenţial la îmbogăţirea terminologiei geografice.

Bibliografie

1. Bolocan, Gheorghe, Şodolescu-Silvestru, Elena, Burci, Iustina, Toma, Ion, *Dicţionarul entopic al limbii române,* (DELR), Craiova, Editura Universitaria, 2009, vol. I (A–M); vol. II (N–Z), 2010.

2. Bolocan, Gheorghe (coordonator), *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO), vol. I (A–B), Craiova, Editura Universitaria, 1993 şi urm.

3. Burci, Iustina, *Varietatea semantică a termenilor geografici populari româneşti*, în „Studii de dialectologie, istoria limbii şi onomastică. Omagiu domnului Teofil Teaha” (coordonatori: Maria Marin, Daniela Răuţu), Bucureşti, Editura Academiei Române, 2011, pp. 89-96.

4. Burci, Iustina, *Termeni geografici „populari” în toate regiunile ţării. O analiză statistică*, în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «C. S. Nicolăescu-Plopşor»”, Bucureşti, Editura Academiei Române, nr. XV, 2014, pp. 157-167.

5. Bureţea, Emilian N., *Contribuţii la studiul toponimiei româneşti,* Craiova, Editura Universitaria, 1994.

[30] Astfel, DTRO a înregistrat 1.391 de toponime compuse, cărora li se adaugă cele 2.236 de denumiri cuprinse sub articolul-matcă **VALEA** ~, repartizate astfel: I. **vale** + *determinant antroponimic* – 756, II. **vale** + *determinant toponimic* – 1.033, III. **vale** + *determinant* – 181, IV. **vale** + *determinant adjectival* – 74, V. **vale** + *determinant cu prepoziţii* – 192. Cifrele de mai sus demonstrează că alături de *vale*, în cele mai multe dintre cazuri se află toponime; la baza lor stau, adesea, alţi termeni geografici populari: *Valea Balta, Valea Dâlmelor, Valea Delniţa, Valea Dumbrăviţa, Valea Fagu, Valea Frăsinet, Valea Furcitura, Valea Găvanelor, Valea Hotaru, Valea Izvoru, Valea Margine, Valea Poiana, Valea Prăpastie, Valea Siliştea, Valea Vârtopu, Valea Zăvoiu* etc. Sensul extrem de cunoscut şi frecvenţa mare a utilizării entopicului reclamă prezenţa unui determinant, în lipsa căruia s-ar putea crea confuzii.

[31] E. Bureţea, *op. cit.*, p. 106.

[32] *Ibidem*, p. 70.

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)

6. Eremia, Anatol, *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*, Chişinău, Ştiinţa, 2006.

7. Frunzescu, D., *Dicţionarul topografic şi statistic al României,* Bucureşti, 1872.

8. Homorodean, Mircea, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980.

9. Ioniţă, Vasile, *Nume de locuri din Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1982.

10. Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.

11. Macovei, Gabriela, *Radiografia semantică a unui străvechi cuvânt românesc*, în „Studii şi Cercetări de Onomastică" (SCO), nr. 4/1999, Craiova, pp. 51–99.

12. Murzaev, E. M., *Ceasti tela celoveka i jivota v narodnoi gheograficeskoi terminologhii*, în „Actes du XIe Congres International des Sciences Onomastiques", 2, Sofia, 1975.

13. Porucic, T., *Lexiconul termenilor entopici din limba română în Basarabia,* Chişinău, 1931.

14. Puşchilă, D., *Observaţiuni cu privire la terminologia geografică populară şi la toponime*, în „Anuar de geografie şi antropogeografie", II, Bucureşti, 1910.

15. Rotaru, Petre V., Oprescu, George A., *Lexicon toponimic*, Bucureşti, 1943.

16. Şodolescu-Silvestru, Elena, *Toponimie românească. Modele derivaţionale*, Chişinău, Gunivas, 2001.

17. Toma, Ion, *Toponimia Olteniei*, Craiova, Reprografia Universităţii din Craiova, 1988.

Surse on-line:

Ковлакас, Елена Федоровна, *Особенности формирования топонимической картины мира: лексико-прагматический и этнокультурный аспекты* (Автореферат докторской диссертации по филологии), http://www.dissers.ru/avtoreferati-dissertatsii-filologiya/a534.php (accesat la data de 25.03.2015).

Мурзаев, Э. М., *Словарь местных географических терминов*. Москва, 1984, http://e-notabene.ru/fil/article_666.html (accesat la data de 24.03.2015).

BDD-V2097 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:54:12 UTC)